

RECENSION

Sverige har fått en etnisk underklass och blivit allt mer ojämnt

Håkan Boström

Nationalekonomen Tino Sanandajis bok Massutmaning är en sammanställning av forskning och myndighetsrapporter om invandring och integration. Huvuddelen av boken ägnas åt att belysa invandringens sociala och ekonomiska konsekvenser. Forskningen visar att asylinvandring inte är någon ekonomisk vinst, ens på lång sikt. Den demografiska effekten jämnas ut efterhand när också invandrare blir gamla och behöver vård och pension. Detta är inget populistiskt inlägg utan en bok som har förutsättningar att bidra till en mer saklig debatt inom ett mycket infekterat område.

Invandring och integration är ämnen som har kommit att dominera den politiska debatten i Sverige. Längre var dessa ämnesområden närmast tabubelagda – åtminstone om man ville anlägga ett problematiserande perspektiv i offentligheten. Bristen på saklig debatt har varit olycklig med tanke på den stora samhällsomvandling invandringen inneburit. Mellan 1984 och 2015 beviljades 515 000 människor asyl i Sverige. Ytterligare 800 000 tilläts komma som anhöriginvandrare. Då är inte den stora invandringsvågen under 2015 inräknad. Procentuellt har migrationen till Sverige de senaste åren varit större än invandringen till USA under den stora emigrationen på 1800-talet och början av 1900-talet. 2,2 miljoner människor har i dag utländsk bakgrund i Sverige.

Varför har denna fråga varit så svår att diskutera analytiskt? En förklaring är att det – med undantag för några enskilda individer

som Tino Sanandaji – saknats respektabla motröster. Från vänster har man ofta kopplat samman en problematisering med främlingsfientlighet och rasism. Från borgerligt näringslivshåll har det funnits en idé om att fri invandring skulle vara ett led i en liberaliserad ekonomi eller rentav fungera som en murbräcka mot välfärdsstaten och högskattesamhället. Tankesmedjor från både höger och vänster har paradoxalt nog kommit att propagera för samma linje. Framväxten av en högerpopulistisk reaktion har visserligen brutit sönder detta konsensus, men knappast gjort det lättare att föra en saklig diskussion.

Tino Sanandaji är kanske den som betytt mest för att föra fram en saklig kritik mot den förda politiken. Han kritiserade tidigt den officiella svenska linjen för dess brist på förankring i forskning och erfarenhet. Han har därför också kommit att hyllas av invandringskritiker. Men han har hela tiden bemödat sig om att vara saklig och förankrad i forskning när han fört fram sin kritik. Sanandaji har själv invandrarbakgrund som kurd från Iran. Han kom till Sverige som nioåring. Han är i grunden civilekonom och disputerad i "Public Policy" vid University of Chicago, ett av världens mest välrenommerade universitet när det kommer till samhällsvetenskap.

Massutmaning är ett gediget verk på 340 sidor, men det är inte Sanandajis egen forskning som presenteras. Boken är en sammanställning av andras forskning och myndighetsrapporter på området, kompletterat med pressmaterial. Titeln anspelar på det alltför vanliga bruket i Sverige att kalla allvarliga samhällsproblem för "utmaningar". Men tankarna går förstås också till det i populistiska kretsar vanligt förekommande ordet "massinvandring". Det är litet olyckligt kan jag tycka. För "trollen" kommer att bli besvikna om de tar sig för att läsa *Massutmaning*. Det är på intet sätt någon populistisk bok. Boken vänder sig snarare till en samhällsvetenskapligt orienterad publik, dock utan att vara teknisk. Den både kan och bör läsas av journalister, tjänstemän och politiker.

Vilket är då Sanandajis budskap? Huvuddelen av boken ägnas åt problembeskrivning av invandringens sociala och ekonomiska konsekvenser. Anslaget är kritiskt. Fram till 1980-talet var invandringen en vinstaffär för Sverige. Då bistod den med arbetskraft som det rådde brist på i svensk industri. Från och med 1990-talet har däremot invandringen – i praktiken talar vi här om

asylinvandring – varit en ekonomisk förlustaffär. Sanandaji bemöter även de moraliska argumenten för den asylpolitik som Sverige bedrivit. Med tanke på de kostnader politiken inneburit och den relativt lilla del av världens fattiga och skyddsbehövande som fått ta del av den, så har den svenska politiken varit höggradigt moraliskt ineffektiv. Bara kostnaden för ensamkommande, merparten afghaner, uppgår till cirka 30-35 miljarder kronor per år, vilket motsvarar cirka två tredjedelar av Afghanistans hela statsbudget. Hade samma summor används för att till exempel stödja flyktingmottagande i medelinkomstländer hade betydligt fler fått hjälp och de hade lättare kunnat integreras och få jobb i dessa länder. Att asylpolitiken från 2015 finansieras med kraftiga nedskärningar i biståndet har satt den moraliska inkonsekvensen i blyxtbelysning.

En analys av invandringens ekonomiska effekter försvåras av att den måste utgå från kontrafaktiska resonemang. Vad hade hänt om Sverige fört en mer restriktiv politik? Sverige är ett land där stora medelklassgrupper fått det bättre de senaste decennierna. Arbetslöshetsnivåer, socialbidragsutbetalningar och generell brottslighet har dessutom legat still eller till och med sjunkit sedan 1990-talet. Detta hindrar inte att utvecklingen hade kunnat vara ännu bättre med en annan politik – vilket de forskningsresultat Sanandaji hänvisar till talar för. Faktum är också att Sveriges BNP-tillväxt halverats det senaste decenniet om man tar hänsyn till befolkningens storlek.

Det kanske mest odiskutabla resultat som redovisas i boken är dock att Sverige fått en etnisk underklass och samtidigt blivit mer ojämlikt. Utrikes födda utgör i dag 17 procent av befolkningen, medan de utgör hela 54 procent av de arbetslösa, mottar 60 procent av de utbetalda socialbidragen och utgör 53 procent av dem som avtjänar långa fängelsestraff. Då är inte andra generationens invandrare medräknade. Räknas barn med två utrikes födda föräldrar in utgör de med utländsk bakgrund 22 procent av befolkningen. Det kan jämföras med att 76 procent av medlemmarna i kriminella gäng har utländsk bakgrund och att 71 procent av landets barnfattigdom återfinns i familjer med samma bakgrund.

Klyftorna har ökat mer i Sverige än i många andra länder. Detta gäller ekonomiska förhållanden, men även för sociala förutsättningar och risken att utsättas för brott. Den relativa

fattigdomen fördubblades i Sverige mellan 1991 och 2013. Hälften av den fördubblingen kan förklaras av invandringen. Den etniskt svenska underklassen har delvis försvunnit och avancerat. Något stöd för att detta beror på invandringen – ett populärt argument hos försvararna av den förda politiken är att den inhemska befolkningen ”lyfts upp” när invandrare tar de sämsta jobben – finns dock inte i forskningen. IFAU konstaterade i en rapport 2016 att det saknas empiriskt stöd för hypotesen om positiva löneeffekter på den inhemska befolkningen till följd av immigrationen. Om jag ska peka på en brist i *Massutmaning* så är det att boken inte går in mer på denna fråga.

Forskningen visar samstämmigt att asylinvandring inte är någon ekonomisk vinst ens på lång sikt. Invandrarnas bättre ålderssammansättning motverkas av den låga sysselsättningen. Efterhand blir även invandrare gamla och behöver vård och pension varför den demografiska faktorn utjämnas. Sysselsättningsproblemet är dessutom svårlöst. En modern tjänsteekonomi har inget större behov av okvalificerad arbetskraft. Detta gäller även om man skulle genomföra kraftiga lönesänkningar, något som av flera skäl varken är önskvärt eller lätt att genomföra. Sanandaji menar i stället att fokus bör ligga på utbildning, och då särskilt yrkesutbildning. *Massutmaning* innehåller flera resonemang om lösningar på problemen. Vi kan lösa den utmaning vi står inför givet att vi håller oss till en strikt migrationspolitik framöver. Sanandaji betonar vikten av generella åtgärder som att stärka landet som kunskapsnation och återupprätta inkluderande skötsamhetsnormer. Det är också det bästa sättet att motverka främlingsfientlighet.

Vi måste dock avhålla oss från skönmålningar och önsketänkande. Något problem med att rekrytera människor till exempelvis hemtjänsten finns inte i dag. Konkurrensen om de jobb som inte kräver särskild utbildning är snarare hård och kommer så förbli. På avfolkningsorter råder arbetslöshet bland den utbildade arbetskraften. Den arbetskraftsbrist som finns i Sverige rör specialister och yrkeskunniga. Arbetskraftsinvandring bör därför bara tillåtas till bristyrken, så som var fallet innan Alliansen och Miljöpartiet lade om politiken 2008, menar Sanandaji.

Diskriminering är ingen viktig förklaringsfaktor. Forskning från OECD visar att utgår man från reella kvalifikationer, det vill säga testresultat, i stället för formella kvalifikationer, så förekommer

ingen diskriminering på svensk arbetsmarknad på aggregerad nivå. Däremot förekommer diskriminering i enskilda fall, exempelvis har personer med vissa utlandsklingande namn svårare att få komma på arbetsintervju, men den diskrimineringen vägs upp av positiv särbehandling i andra fall. Diskrimineringen är en orättvisa mot de individer som drabbas av den, men inte en förklaring till arbetslöshetsnivåer.

Sanandaji är kritisk till att korrelation och kausalitet ofta blandats samman när invandrades utanförskap ska förklaras. I Sverige är det vanligt att slentrianmässigt hänvisa till socioekonomiska variabler som förklaring. Socioekonomiska faktorer ska dock ses som mekanismer. En stor asylinvandring på kort tid ökar både fattigdom och alienation, som i sin tur ökar brottslighet och arbetslöshet. Mekanismerna är inte i sig oberoende variabler.

Fattigdom behöver i sig inte leda till arbetslöshet, dåliga skolresultat eller brottslighet. Sanandaji betonar i stället humankapitalets betydelse. Att komma till ett främmande land innebär ofta ett trauma. Hemlandets nätverk, kunskaper och sociala normer är plötsligt inte värda något, eller värda betydligt mindre. Speciellt andra generationens invandrare kan få problem att hitta en identitet och referenspunkter. Dessa problem förstärks dessutom i hög grad av att Sverige blivit så etniskt segregerat. I segregerade bostadsområden är risken stor att man får en negativ spiral där hög arbetslöshet kombineras med misstro mot auktoriteter och en negativ inställning till skolan. Det är en perfekt grogrund för att olika kriminella gäng ska ta en allt större plats.

Antalet utanförskapsområden – områden med låg sysselsättning samt dåliga skolresultat eller lågt valdeltagande – har ökat markant i Sverige sedan 1990-talet, från 3 till 186 på 22 år. I de mest utsatta områdena har staten svårt att upprätthålla ordningen och attacker mot blåljuspersonal och andra offentliga företrädare är vanliga. Antalet anmälningar om hot, misshandel och personrån ligger på en dubbelt så hög nivå i de 15 mest utsatta områdena. Anmälan om skjutningar och dödligt våld är 4–5 gånger så vanligt, detta trots att anmälningsbenägenheten snarast är lägre i dessa områden. Utvecklingen går dessutom åt fel håll. 2006–2014 ökade antalet skjutningar med 163 procent i de utsatta områdena, samtidigt som de minskade med 3 procent generellt. BRÅ underskattar våldet i dessa områden. Diskrepansen mellan anmälningar och uppgiven

brottslighet i utsatta områden blir närmast oförklarlig om man inte tar hänsyn till misstroendet mot myndigheter, rädslan för kriminella och det därav väldigt stora bortfallet i BRÅ:s enkäter. Bland utomnordiska invandrare är bortfallet hela 56 procent. Det är troligen som störst bland de mest berörda.

Huruvida brottsligheten ökar eller minskar generellt är en hett omdiskuterad fråga. Ser man till polisanmälningar har det skett en tydlig ökning. Enligt brottsofferundersökningarna är trenden i stället sjunkande. Men de generella siffrorna är heller inte så intressanta. Det som går att konstatera är att brottsligheten, precis som fattigdomen och de dåliga skolresultaten, alltmer koncentreras till vissa områden. Ojämligheten breder ut sig samtidigt som våldet blivit mer offentligt genom att det flyttat ut på gatan.

Sverige är ett paradoxalt land. Den mellanmännsliga tilliten, liksom toleransen och den institutionaliserade solidariteten är hög. Vi har en av de mest välutbyggda välfärdsstaterna i världen. Svenskarna har tagit emot fyra gånger fler asylsökande per invånare än andra västeuropeiska länder. Samtidigt är Sverige etniskt segregerat. Många svenskar känner inte en enda utomeuropeisk invandrare och många som kommer hit upplever svenskar som distanserade och svåra att lära känna, något som kan uppfattas som brist på erkännande eller rentav fientlighet. Svensk invandringspolitik har mer byggt på en statlig välgörenhetstanke än jämlik respekt mellan individer.

Tino Sanandajis bok hade inte blivit skriven om han inte lyckats samla in pengar med hjälp av "crowd-funding". Det i sig sätter fingret på ett problem i svensk offentlighet. Vilka fakta som tas fram för en bredare publik styrs i alltför hög grad av de organiserade intressen som är knutna till arbetsmarknadens parter. Oberoende forskare är hänvisade till att ägna sig åt specialstudier, speciellt om de är yngre. Så behöver det inte vara och så är det exempelvis inte i USA. *Massutmaning* är inte perfekt. Den är något ojämn i sin stilnivå eftersom den blandar reportageliknande avsnitt med ganska ingående metodresonemang. Den innehåller också en del upprepningar, och jag hade gärna sett sidhänvisningar till citaten och inte bara källhänvisningar. På det stora hela är det dock en välskrivna och framför allt angelägen bok. Den kommer säkerligen att kritiseras, på både goda och mindre goda grunder. Men den har förutsättningar att bidra till en mer saklig debatt inom ett mycket infekterat område.

Håkan Boström är doktorand i ekonomisk historia och ledarkrönikör i *Göteborgs-Posten*.

- PUBL. I RESPONS 1/2017